

ДОПУСТИМІСТЬ ПОКАЗАНЬ ЯК УМОВА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ДОКАЗУВАННІ

ОСТРІЙЧУК Олег Павлович - прокурор Полтавської місцевої прокуратури
Полтавської області

УДК 343.140.02

Проведен глибокий аналіз допустимості показань в доказуванні. Розглянуто значення і місце допустимості серед інших умов використання показань в уголовном производстві. Автором акцентовано увагу на існуючих наукових позиціях стосовно допустимості доказів і показань в частині. На основі практики застосування показань виділено вимоги до допустимості в процесі доказування. Сформульовано висновки про необхідність подальшої роботи над проблемою допустимості показань в уголовном производстві.

Ключові слова: показання, допустимість показань, вимоги допустимості, практика показань, доказування.

Кримінальне процесуальне законодавство України зазнало глибокого реформування. Можна переконливо стверджувати про те, що законодавчі положення щодо доказів та, зокрема, показань у системі процесуальних джерел доказів породжують безліч теоретичних та практичних проблем. Не менш важливим для використання показань у доказуванні є додержання умов допустимості показань. У КПК України відсутня вказівка про те, що означає оцінка допустимості показань, а також що необхідно встановити в результаті оцінки допустимості показань. У зв'язку з цим представляється необхідним передбачити чітке законодавче вирішення вказаної проблеми.

Попри те, що актуальним питанням допустимості показань приділено значний інтерес у науці кримінального процесу, чимало аспектів предмету дослідження залишаються нерозкритими, впливає на це і стрімке реформування системи кримінального процесу. Окрім того, після публікації низки наукових робіт відомих процесуалістів пройшло чимало часу, внаслідок чого не всі особливості зазначеної теми могли бути враховані.

Науковою розробкою окремих аспектів допустимості доказів займалось багато науковців, серед яких: Грошевий Ю.М., Кіпніс Н.М., Лобойко Л.М., Михеєнко М.М., Погорєцький М.А., Строгович М.С., Тютюнник В.В., Удалова Л.Д., Шейфер С.А.. Проте, у зв'язку з триваючими на сьогоднішній день процесами глобального реформування кримінального процесуального права та окремих його інститутів, ми розуміємо, що розглядуваний інститут залишається науково не дослідженим, тому є необхідність проаналізувати дане питання.

Метою написання даної статті є спроба окреслити значення допустимості показань для доказування у кримінальному провадженні. Ми розуміємо, що в межах цієї статті зможемо проаналізувати лише деякі аспекти предмету дослідження, оскільки поява практики призводить до появи нових наукових поглядів, а практика, у свою чергу, наразі перебуває у процесі становлення та розвитку.

Варто підкреслити, що під час судового розгляду кримінального провадження осо-

блыва увага приділялася саме питанням визначення допустимості чи недопустимості показань учасників кримінального процесу приділяється особлива увага. Це підкреслює важливість показань у системі процесуальних джерел доказів та на те, що саме під час отримання показань допускається чимало порушень вимог процесуального законодавства.

Опосередковано значення допустимості розкривається через ст. 94 КПК України, яка передбачає, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору, у тому числі допустимості та інших критеріїв можливості застосування доказів у правозастосовчій діяльності.

Відповідно до КПК України, допустимість показань розглядається у контексті допустимості процесуальних джерел доказів. Зокрема, у праці В.В. Тютюнник досліджено проблему визнання доказів як недопустимі [1, с. 526–534].

Аналізуючи положення ст. 94 КПК України вбачається, що на оцінку показань з точки зору допустимості впливає внутрішнє переконання відповідного суб'єкта. При цьому під внутрішнім переконанням розуміють впевненість судді, прокурора, слідчого в тому, що вони правильно оцінили засоби доказування та всі встановлені факти [2, с. 90].

Допустимість показань учасників кримінального провадження на різних стадіях кримінального судочинства може мати різний характер. Так, отримані показання підозрюваного на досудовому розслідуванні, надані ним без захисника можуть викликати у суді сумнів щодо їх допустимості. Під час судового розгляду суд, відповідно до вимог ст. 23 КПК України безпосередньо досліджує докази. Показання учасників кримінального провадження отримуються усно. Отже, такі показання підозрюваного, надані на досудовому розслідуванні без захисника та не підтверджені ним у судовому засіданні, є недопустимими. Тому ми вбачаємо диспозитивну допустимість показань, оскільки на досудовому розслідуванні показання ви-

користовувались для прийняття процесуальних рішень, але при прийнятті судових рішень у суді суд визнає їх недопустимими. Таким чином, на основі викладеного, приходимо до висновку, що вимога допустимості носить комплексний характер, інтегрує в собі властивості достовірності, належності, технічної та диспозитивної допустимості.

Перш за все зазначимо, що допустимість показань виступає критерієм можливості їх використання у процесі доказування.

Сукупність вимог, що ставляться процесуальним Законом до порядку отримання показань, становить інститут допустимості показань, суть якого розкривається через те, що показання повинні бути одержані із встановленого законом джерела, уповноваженим на це суб'єктом кримінального процесу і закріплені у спосіб, вказаний у КПК України.

Л.М. Лобойко під допустимістю доказів розуміє дозволення для органу чи посадової особи, яка веде кримінальний процес, зважаючи на положення процесуального права, використати їх як докази [3, с. 121]. На думку А.А. Хмирова допустимим є доказ, який: 1) отриманий належним суб'єктом, правомочним виконувати відповідну процесуальну дію; 2) лише з джерел, перерахованих у процесуальному законодавстві; 3) із дотриманням правил проведення процесуальної дії, у ході якої він був встановлений, на підставі всіх вимог закону і результатів процесуальної дії [4, с. 13]. Питання збирання доказів регламентовано ст. 93 КПК України, де встановлено обов'язок сторони обвинувачення збирати докази шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Належний суб'єкт, що має право на проведення процесуальної дії з отримання доказів, регламентується ст. 84 КПК України, зокрема до нього належить і слідчий, прокурор. Ст. 95 КПК України передбачає, що показання отримуються під час допиту.

У науці кримінального процесу існують різноманітні визначення допустимості, оскільки вказане питання залишається дискусійним на сьогодні та багато процесуалістів намагається зробити свій внесок у розвиток доказування у кримінальному провадженні. Зокрема, М.М. Кіпніс вважає, що

допустимість – це така властивість доказів, яка характеризується з точки зору законності джерела фактичних даних (відомостей, інформації), а також способів одержання і форм закріплення фактичних даних, що містяться в цьому джерелі, в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом, тобто уповноваженими на те особою чи органом у результаті проведення ними слідчих дій при дотриманні закону, що визначає форму таких слідчих дій [5, с. 27]. Аналізуючи дане визначення, можемо прийти до висновку, що допустимість показань є формою вираження процесуального джерела доказів, яке отримано відповідно до вимог КПК України слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом від одного з учасників кримінального провадження.

Допустимість – це властивість доказу, отриманого уповноваженою на те особою або органом з встановленого законом джерела за допомогою належної процесуальної дії у строго визначеному порядку, яка дозволяє використовувати його для встановлення обставин, що складають предмет доказування у кримінальному провадженні [6, с. 312].

М.А. Погорецький під допустимістю доказів розуміє таку внутрішню властиву їм якість, яка дозволяє встановити обставини, що необхідні для повного і правильного вирішення конкретної справи. Сукупність же вимог, що ставляться законом до процесу отримання доказів, становить інститут процесуальної допустимості, який полягає в тому, що належні до справи фактичні дані повинні бути одержані із встановленого законом джерела, уповноваженим на це суб'єктом кримінального процесу і закріплені у спосіб, вказаний у кримінально-процесуальному законі [7, с. 487–488].

М.С. Строгович вважав, що допустимість – це здатність джерела відомостей про факт бути засобом встановлення цього факту. Вчений виділяв дві умови допустимості: 1) відповідність джерела вимогам, що передбачені кримінально-процесуальним законодавством; 2) набуття цими джерелами процесуальної форми, передбаченої законом [8, с. 104]. На нашу думку, такі погляди є слушними та відповідають сучасним уявленням про допустимість показань у процесі доказування.

На думку В.М. Тертишника, допустимість доказів означає правову придатність їх для використання у кримінальному процесі як аргументів у доказуванні; а саме, що: 1) фактичні дані одержані як докази: а) уповноваженим на те суб'єктом; б) з відомого, перевіреного та не забороненого законом джерела, в) у встановленому законом порядку з дотриманням процесуальної форми, яка гарантує захист прав та законних інтересів громадян; 2) фактичні дані та сам процес їх одержання належним чином закріплені та засвідчені; 3) зібрані докази та інші матеріали кримінальної справи в цілому дозволяють здійснити перевірку достовірності та законності одержання фактичних даних [9, с. 288]. Названі критерії допустимості стосуються до усіх процесуальних джерел, у тому числі і до показань.

С.А. Шейфер допустимість зводить до процесуальної форми, як основної вимоги процесуального законодавства для використання доказів у процесі доказування [10, с. 34–35].

Схожої думки притримується і М.М. Михеєнко, який вважає, що «при вирішенні питання щодо допустимості доказів та їх джерел береться до уваги в основному дотримання процесуальної форми їх залучення до справи» [11, с. 118].

Наведені трактування поняття допустимості, хоча і відображають різнобічні сторони досліджуваного питання, проте фактично зводяться до однієї думки. Тому ми погоджуємось з такими точками зору, оскільки процесуальна форма отримання показань у кримінальному провадженні передбачає собою сукупність вимог, при додержанні та суворому виконанні яких отримані відомості з таких показань можливо використовувати у процесі доказування.

Визнаватися допустимими і використовуватися у кримінальному провадженні можуть тільки ті показання, які одержані відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Перевірка показань на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі. Тому законодавцем у ст. 95

КПК України чітко передбачено правило про те, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК України. Необхідність допиту особи за наявності протоколу її показань на досудовому розслідуванні пояснюється і тим, що фіксування відомостей, які отримуються від допитуваного, становить результат подвійної передачі інформації: від особи до слідчого і від останнього до протоколу. У зв'язку з цим збільшуються можливості спотворення відомостей, що містяться в протоколі допиту, порівняно з протоколами інших слідчих дій. Тому законодавець, вважаючи обов'язковим виклик і допит осіб під час судового засідання, суворо регламентував допустимість показань у процесі доказування.

Необхідність безпосереднього сприймання показань учасників провадження під час судового розгляду є виразом одного з важливих правил використання процесуальних джерел доказів. Разом з тим допустимість протоколів допитів учасників кримінального провадження має особливість порівняно з використанням інших доказів, зібраних під час досудового розслідування. Тому використовувати у судовому засіданні відомості, отримані з показань учасників провадження, приймати на їх підставі процесуальні рішення допускається лише при можливості безпосереднього сприйняття показань.

Наведені вище визначення допустимості вказують на важливість додержання вимог КПК України під час доказування. Допустимість перш за все характеризує джерело доказу, а також засоби, форми та методи отримання відомостей, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні та передбачені ст. 91 КПК України.

На основі вже існуючих наукових позицій та виробленої практики, спробуємо перелічити умови або критерії допустимості показань у кримінальному провадженні:

1) безпосередність отримання показань. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими лише під час досудового розслідування та посилати-

ся на них. Так, Кіровський районний суд м. Кіровограда, оцінюючи досліджений у судовому засіданні протокол допиту підозрюваного А., а також наданий суду прокурором додаток – відеозапис цієї слідчої дії на диску, суд керується положеннями ч.2 ст. 23, ч.4 ст. 95 КПК України, згідно з якими суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому та посилатися на них, зазначив наступне: «За вказаних обставин показання, зафіксовані у вказаному протоколі та додатках (стенограмі та відеозапису), визнаються судом недопустимим доказом. Також з урахуванням положень ч.2 ст. 23, ч.4 ст. 95 КПК України усі показання та пояснення, надані А. слідчому під час слідчого експерименту, які суд не сприймав безпосередньо у судовому засіданні, визнаються недопустимим доказом» [12];

2) законність, яка означає законність джерела отримання фактичних даних, законність способу отримання та законність закріплення фактичних даних, а також дотримання належної процедури [13, с. 6–12];

3) недопущення порушення права на захист. Показання отримані з порушенням прав обвинувачуваного на захист (наприклад, коли затриманому підозрюваному не надано захисника та допитано у його відсутності);

4) недопущення порушення права на перекладача. Показання, отримані з порушенням установлених законом гарантованих прав осіб, що не володіють мовою, якою ведеться судочинство.

5) показання повинні даватись про обставини, які безпосередньо сприймалися допитуваною особою, або отримані з чужих слів, за умови їх допустимості з урахуванням ст. 97 КПК України. Як приклад, центральним районним судом визнано недопустимими показання свідка П. з приводу обставин вчинення обвинуваченим А. адміністративного правопорушення, складення відносно обвинуваченого протоколу про адміністративне правопорушення, повідомлення про наявність у нього заборонених речовин, та наявності при цьому двох понятих, оскільки вони є показаннями з чужих слів, надані ним, як слідчим, стосовно пояснень іншої особи – співробітника оперативного підроз-

ділу Б., під час здійснення ними кримінального провадження. З цих же підстав суд визнає недопустимими показання свідка О. в аналогічній частині, оскільки він, будучи слідчим у даному кримінальному провадженні, також особисто не сприймав зазначені вище факти, а вони стали йому відомі [14].

б) визначеність учасників кримінального провадження, які можуть надавати показання. Показання можуть походити лише від вичерпного кола осіб, які мають певний процесуальний статус у кримінальному провадженні. Отримання відомостей з будь-якого не зазначеного в законі джерела відомостей про факти, які мають значення для справи, неодмінно потягне визнання показань недопустимими. Належне джерело показань можна розглядати як джерело походження відомостей про подію від особи, яка реально володіє інформацією про подію кримінального правопорушення або від особи, яка залучалась для проведення окремих процесуальних дій. Такі джерела гарантують отримання найбільш повних і достовірних фактичних даних, які містяться у показаннях та забезпечують їх використання у процесі доказування. Не можуть бути допустимими показання, отримані від:

а) осіб, які не в змозі правильно сприймати обставини, що мають доказове значення для справи, і давати про це показання;-

б) захисника підозрюваного, обвинуваченого, підсудного; представника потерпілого, позивача, відповідача – про обставини справи, відомі їм у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків;-

в) адвоката його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю і інших фахівців у галузі права, що за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, нотаріусів, лікарів, психологів, священнослужителів щодо інформації, що їм довірена чи стала відома при виконанні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, яка довірила їм цю інформацію;-

г) осіб, яких примушують свідчити проти

себе чи своїх близьких родичів;-

д) осіб, які притягнуті потім як підозрювані чи обвинувачувані;-

е) свідка і потерпілого, які не досягли чотирнадцятирічного віку, якщо вони допитуються без участі педагога;-

7) належний порядок проведення процесуальної дії (слідчої чи судової), що використовується як засіб збирання показань. Вказаний критерій передбачає собою додержання вимог законодавства України під час одержання відомостей з показань учасників кримінального провадження. Так, законодавець не тільки вимагає використовувати для отримання показань під час досудового розслідування лише слідчі (розшукові) дії, які зазначені в законі, але й встановлює порядок проведення кожної такої дії, та вимоги щодо процесуальної форми закріплення показань.

Зважаючи на викладене, вважаємо, що показання є допустимими за умови що виконання наступних вимог: 1) показання отриманні безпосередньо; 2) законність або дотримання належної процедури; 3) недопущення порушення права на захист;- 4) недопущення порушення права на перекладача; 5) показання повинні даватись про обставини, які безпосередньо сприймалися допитуваною особою, або отримані з чужих слів, за умови їх допустимості з урахуванням ст. 97 КПК України; 6) визначеність учасників кримінального провадження, які можуть давати показання; 7) належний порядок проведення процесуальної дії (слідчої чи судової), що використовується як засіб збирання показань.

Отримані результати можуть бути використані під час застосування норм КПК України, а також можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень поставлених цілей.

Список використаної літератури:

1. Тютюнник В. В. Окремі питання визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні [Текст] / В. В. Тютюнник // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. – № 27. – С. 526–534. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2013_27_71.

2. Удалова Л. Д. Кримінальний про-

АНОТАЦІЯ

Проведено глибокий аналіз допустимості показань у доказуванні. Розглянуто значення та місце допустимості серед інших умов використання показань у кримінальному провадженні. Автором акцентовано увагу на існуючих наукових позиціях щодо допустимості доказів та показань зокрема. На основі практики застосування показань виокремлено вимоги їх допустимості у процесі доказування. Зроблено висновки про необхідність подальшого опрацювання предмету дослідження з метою більш глибокого дослідження проблем допустимості показань у кримінальному провадженні.

SUMMARY

It was conducted a deep analysis of the admissibility of evidence in proving. Consider the value and location, among other admissibility conditions of use of evidence in criminal proceedings. The author also focused on current scientific position on the admissibility of evidence and testimony in particular. On the basis of indications practical application highlighted the requirements of admissibility of evidence in the process. The conclusions about the need for further treatment of the subject of research with the aim of a deeper study of the problems of admissibility evidence in criminal proceedings.

пес України [Текст] : підручник [Текст] / Л. Д. Удалова. – К. : Паливода А. В., 2007. – 352 с.

3. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право [Текст] : підруч. / Л. М. Лобойко. – Київ : Істина, 2010. – 495 с.

4. Хмыров А. А. Проблемы теории доказывания : учебное пособие [Текст] / А. А. Хмыров. – Краснодар : Изд-во Кубанск. гос. ун-та, 1996. – 180 с.

5. Кипнис Н. М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве [Текст] / Н.М. Кипнис // М.: Городец, 1995. – 134 с.

6. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посібник [Текст] / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. – К. : КНТ, Фурса С. Я., 2006. – 272 с.

7. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Харків: Аріс ЛТД, 2007. – 576 с.

8. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса [Текст] / М.С. Строгович. – М., 1970. – Т. 2. – 502 с.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.2 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажів-

ський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012, – 664 с.

10. Шейфер С. А. Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. Учебное пособие [Текст] / С. А. Шейфер ; Отв. ред.: Лупинская П.А. // – М.: РИО ВЮЗИ, 1972. – 130 с.

11. Михеенко М. М. К вопросу об оценке доказательств и их источников в советском уголовном процессе [Текст] / М. М. Михеенко // Проблемы розвитку кримінального процесу в Україні : вибр. тв. – К., 1999. – С. 118.

12. Матеріали кримінального провадження № 12014120020000927 від 21.02.2014 року за ч. 1 ст. 115 КК України. Архів Кіровського районного суду м. Кіровограда Кіровоградської області.

13. Костаков А. А. Допустимость и относимость доказательств [Текст] / А. А. Костаков // – Ленинград, 1991. – 146 с.

14. Матеріали кримінального провадження № 12013160020005524 від 13.01.2014 року за ч. 2 ст. 309 КК України. Архів Центрального районного суду м. Миколаєва Миколаївської області.